

De dödliga bedrägerierna

En rapport om bedrägeribrottslighet och skjutvapenvåldet

Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen, Nationellt Bedrägericentrum

Utgivare: Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen, Nationellt Bedrägericentrum, 106 75 Stockholm

Dnr: A554.314/2022

Omslagsfoto: Nationella operativa avdelningen

Upplaga: Intrapolis

Innehåll

Innehåll	3
Sammanfattning	4
1 Inledning	5
1.1 Material, metod och avgränsning	6
1.2 Bakgrund.....	7
1.2.1 Olika former av bedrägeribrott och brottsvinster.....	8
1.2.2 Koppling mellan bedrägerier och det dödliga våldet	11
1.2.3 Vishing-bedrägerier och det dödliga våldet.....	12
2 Analys	14
3 Förebygga och utreda bedrägerier	19
4 Avslutande diskussion	21
5 Referenser	23

Sammanfattning

Nationellt bedrägericentrum har analyserat kopplingen mellan bedrägeribrotten och det dödliga skjutvapenvåldet i Sverige. Det kan konstateras att en sådan koppling finns.

Undersökningen omfattar perioden 2018–2021. Av analysen framgår att ungefär 48 procent av de individer som varit skäligen misstänkta för någon form av skjutvapenvåld även har varit skäligen misstänkt för bedrägerier. Exkluderas brottstyperna häleri och utpressning uppgår andelen till 27 procent. Det vill säga, nästan var tredje person i urvalet är skäligen misstänkt för såväl någon form av skjutvapenvåld som någon form av bedrägeribrott.

De individer som har varit skäligen misstänkta för skjutvapenvåld och någon form av bedrägeribrott har vanligtvis varit misstänkta för penningtvätt och övriga bedrägerier. Det innebär att denna kategori individer har befunnit sig nära kontanthantering i de analyserade miljöerna, något som i sig kan skapa nya konflikter.

Av de analyserade brottsklustren i materialet utgörs 75–80 procent av kluster av individer som är direkt kopplade till såväl skjutningar som bedrägeribrott. Nätverksanalysen av brottsklustren visar vidare att de individer som inte utgör ett kluster domineras av individer som enbart förekommer i sammanhang där skjutvapen använts.

En analys av erfarenheterna från den nationella särskilda händelsen (NSH) Dimma visar att det är möjligt att påtagligt reducera bedrägeribrott genom riktade satsningar mot det brottskluster som ägnar sig åt bedrägeri.¹ Denna effekt är dock temporär, det vill säga en tid efter avslutad insats ökar bedrägeribrotten till tidigare nivåer. Analysresultaten har vidare bäring på skjutvapenvåldet. Det finns indikationer på att antalet skjutningar ökade i omfattning samtidigt som bedrägeriklustren utsattes för press i samband med NSH Dimma. Huruvida detta utgör en reflektion av en förändrad dynamik i dessa kriminella miljöer på grund av maktförskjutningar, en ökad konkurrens på grund av lägre brottsvinster eller slumpen är svårt att avgöra utifrån tillgängligt material. Denna företeelse behöver därför studeras vidare.

Vidare bör arbetet mot olika brottskluster inte enbart prioriteras utifrån storleken på deras brottsvinster. Prioriteringarna bör även inkludera förmågan att använda våld och andra beteenden som skadar samhället. När våldsbrottslighet analyseras inom ramen för den organiserade brottsligheten, måste den kriminella ekonomin ges särskilt utrymme. Vi behöver i större omfattning se den här typen av systemhotande brottslighet som ett kriminellt ekosystem utifrån ett helhetsperspektiv. Brottsvinster som genereras från t.ex. bedrägeribrotten skapar tillväxt i kriminella miljöer vilket påverkar maktbalansen inom dessa miljöer och kan leda till konflikter och annan allvarlig påverkan på samhället.

---

¹ Den nationella särskilda händelsen *Dimma* genomfördes under perioden september 2018 till och med juni 2019.

1 Inledning

Rikspolischefen beslutade den 27 mars 2020 att Nationella operativa avdelningen (Noa) ska vara processägare för bedrägeribrott samt att Nationellt bedrägericentrum (NBC) från och med den 1 april 2020 ska placeras vid avdelningen.² I rapporten *Analys av kärnverksamheten mot 2024* framgår att Polismyndighetens förmåga att utreda bedrägeribrott behöver förstärkas.³ Verksamhetsanalysen föreslår bland annat att NBC:s förmåga till brotts- och ärendesamordning behöver säkerställas och utvecklas. NBC behöver dessutom en utvecklad analysförmåga.⁴ I uppdraget ingår såväl metodutveckling som effektiviseringsfrågor. NBC ansvarar för det strategiska brottförebyggande arbetet på nationell nivå avseende bedrägerier.

Som ett led i att hantera delar av dessa uppdrag beslutade Utredningsenheten vid Noa att NBC ska ta fram ett strategiskt kunskapsunderlag där kopplingen mellan organiserade kriminella miljöer och brott mot 9 kap Brottsbalken (1062:700) (BrB) undersöks. Uppdraget resulterade i att NBC 2021 publicerade rapporten *De organiserade bedrägerierna: En rapport om bedrägerier kopplade till organiserade kriminella miljöer*.⁵

NBC konstaterar i rapporten *De organiserade bedrägerierna* att bedrägeribrottsligheten är i förhållande till andra brottstyper en förhållandevis riskfri kriminell aktivitet. Relationen mellan den organiserade brottsligheten och bedrägeribrotten är påtaglig och är en av de mer vinstgivande aktiviteter som individer och grupper inom den organiserade brottsligheten ägnar sig åt. NBC har även noterat kopplingar mellan bedrägeribrottsligheten och det grova våldet i kriminella miljöer. I samband med genomförande av sitt uppdrag har NBC vid ett flertal tillfällen haft kontakt med handläggare inom Polismyndigheten som har påtalat förekomsten av brottsvinster härrörande från olika former av bedrägeribrott i samband med utredningar av grova våldsbrott. Typiskt sett har dessa brottsvinster fallit utanför den pågående förundersökningen. Beloppen är som regel ansevärd och det torde ge strategiskt brottförebyggande och riskreducerande effekter om dessa brottsvinster togs i beslag i syfte att förhindra återinvestering i annan allvarlig brottslighet som exempelvis narkotikasmuggling och olika former av trafficking.

Tidigare analyser har inte kunnat visa på i vilken utsträckning bedrägeribrottsligheten påverkar skjutvapenvåldet i Sverige. Huruvida brottsvinster skapar konkurrensutsatta situationer inom kriminella miljöer som stör den kriminella dynamiken genom att tidigare mindre tongivande individer får maktpositioner, om det rör sig om en tilltagande konkurrens inom bedrägerimarknaden eller om det endast är inkomstkälla som möjliggör annan brottslig verksamhet har inte kunnat analyseras.

---

² Polismyndigheten (2020c).

³ Polismyndigheten (2019a).

⁴ Polismyndigheten (2020b).

⁵ Polismyndigheten (2021a).

NBC har konstaterat att bedrägerier som regel bedrivs i organiserad form i kriminella miljöer, inklusive miljöer som ägnar sig åt våldsbejakande extremism. Därför behöver förhållandet mellan skjutvapenvåldet och bedrägeribrottsligheten studeras närmare.

Denna rapport utgör en del av NBC:s uppdrag att analysera förhållande mellan bedrägeribrott och annan brottslighet som förknippas med organiserad brottslighet.

1.1 Material, metod och avgränsning

Rapporten syftar till att undersöka och analysera eventuella kopplingar mellan bedrägeribrottsligheten och skjutvapenvåldet. I analysen ingår vidare att undersöka vilka eventuella effekter insatser på brottskluster som ägnar sig åt bedrägeribrott kan ha på utvecklingen av skjutvapenvåldet. Urvalet har gjorts på individer kopplade till specifika brottskoder genom skäligen misstanke om brott för analysperioden 2018–2021 och materialet är ett utdrag från Polisen beslutsstödsystemet STATUS.

Bedrägeribrott i det här avseendet är avgränsad till brott mot 9 kap i Brottsbalken samt Bidragsbrottslagen (2007:612) som kriminaliserar missbruk av bidrag, ersättningar, pensioner och lån för personligt ändamål som enligt lag eller förordning beslutas av Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten, Centrala studiestödsnämnden, Migrationsverket, Arbetsförmedlingen, en kommun eller en arbetslöshetskassa. Bedrägeribrott är en förhållandevis disparat samling kriminaliserade handlingar där häleri, ocker och utpressning ingår. Eftersom dessa brottstyper kategoriseras i beslutsstödsystemet STATUS som *Bedrägeribrott m.m.* kommer de även att ingå i analyserna i denna rapport men urskiljs som separata underkategorier av bedrägeribrott.⁶

Våld där skjutvapen har använts som brottsverktyg (även benämnt skjutvapenvåld) inkluderar samtliga brottskoder som gäller försök, förberedelse och stämpling till mord eller dråp med användning av skjutvapen.⁷ Både när det gäller skjutvapenvåld och bedrägeribrott utgår analysen från ärenden med registrerade skäligen misstänkta personer. Analysen bygger på material från beslutsstödsystemet STATUS.⁸ Materialet har analyserats med hjälp av grundläggande nätverksanalys och beskrivande statistik. Nätverksanalys är ett perspektiv med både teoretiska och metodologiska dimensioner som används för att studera mönster och regelbundenheter i relationer mellan olika aktörer. Den beskrivande statistiken används för att analysera fördelningen av brottstyper på individnivå. Analysen av materialet avser perioden 2018–2021 och omfattar totalt drygt 80 000 individer. Det bör noteras att kriminalstatistik bygger på olika grader av skevhet och det är möjligt att de mönster som identifieras i rapporten

---

⁶ Polismyndighetens verktyg för operativt beslutsstöd kallas för STATUS.

⁷ Brottskoder 0307–0308, 0312–0313, 0325, 0330, 0335–0337, 9391–0992, 9397, 9398–9399.

⁸ Gällande skjutvapenvåldet har underlaget från STATUS jämförts med annan sammanställning över skjutvapenvåldet som upprättats inom Polismyndigheten och ingen vidare skillnad har noterats.

och tidigare rapporter speglar Polismyndighetens olika prioriteringar och rutiner snarare än den faktiska roll- och brottsfördelningen.

1.2 Bakgrund

Polismyndigheten har i tidigare kartläggningar konstaterat att bedrägerier är en viktig inkomstkälla för olika kriminella nätverk inom den organiserade brottsligheten. Tillvägagångssätten spänner från enkla till mer komplexa upplägg. De innefattar bland annat olika former av identitetsbedrägerier, det vill säga lån och krediter tagna i annans namn, till mer komplexa bedrägeriupplägg som involverar exempelvis företag, möjliggörare, specialister, penningtvättare och insiders. En slutsats som har gjorts i samband med dessa kartläggningar är att bedrägerier är en mycket viktig inkomstkälla för en rad olika aktörer inom den organiserade brottsligheten.

Vidare har bedrägeribrotten blivit alltmer komplicerade att utreda, bland annat på grund av en ökad användning av digital teknik. Bedrägeribrotten kan också beskrivas som en form av brottslighet som inte har samma tydliga geografiska anknytning jämfört med andra brottstyper. Det är möjligt för en gärningsperson att med hjälp av digital teknik begå bedrägerier såväl lokalt, regionalt, nationellt som internationellt. Bedrägeribrottslighet kräver inte att brottsoffren och gärningspersonen möts rent fysiskt i tid och rum, något som är fallet för exempelvis rån. Trots ökad komplexitet visar intern analys att Polismyndighetens brottsbekämpande förmåga inom bedrägeriområdet inte har anpassats i tillräcklig omfattning till utvecklingen. Brottsutvecklingen ställer nya och högre krav på en mer effektiv bedrägeribekämpning, bland annat genom utökade resurser, högre kompetens hos utredare och analytiker samt ökad samverkan med relevanta samhällsaktörer. Tidigare har bedrägeribekämpningen inom Polismyndigheten varit något spretig och saknat en gemensam struktur och strategi,⁹ där själva bedrägeriärendet har hanterats enskilt och utan hänsyn till, eller kunskap om det kriminella sammanhanget, den multikriminella kontexten eller till helhetsperspektivet som en vinstdrivande brottslighet för de organiserade kriminella miljöerna.¹⁰

Bedrägeribrottsligheten har ökat kraftigt under 2000-talet. Totalt har de anmälda bedrägeribrotten ökat med 52 procent sedan 2012. Jämfört med 2006 har de anmälda bedrägeribrotten ökat med 270 procent. Enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) anmäldes under 2021 195 902 bedrägeribrott, vilket var en minskning med 22 406 brott (ca 10 procent) jämfört med år 2020. De bedrägeribrott som minskade var framför allt vissa former av kortbedrägerier,¹¹ som minskade med 30 720 (32 procent) anmälda brott och identitetsbedrägeri, som minskade med 6 065 (22 procent) anmälda brott.¹² Dessa minskningar beror sannolikt på förändrade tillfällighetsstrukturer. Exempelvis

---

⁹ Polismyndigheten (2020b).

¹⁰ Polismyndigheten (2021a).

¹¹ Framför allt så kallade CNP-bedrägerier (Card-Not-Present). Detta är en form av kontokortsbedrägeri som inte kräver fysisk tillgång till kreditkortet ifråga.

¹² Brottsförebyggande rådet (2022).

kan stora delar av minskningen av kortbedrägerier härledas till införandet av det så kallade PSD2-direktivet,¹³ något som omgående ledde till en snabb och kraftig minskning av Card-Not-Present-bedrägerier (en minskning med 34 procent).¹⁴ Några av de brottstyper som däremot ökade bland bedrägeribrotten var de brott som genomfördes genom social manipulation, främst ”bedrägeri av annan typ”, som ökade med 39 procent.¹⁵

Samtidigt har det dödliga skjutvapenvåldet ökat markant i Sverige. Under den senaste tioårsperioden har antalet konstaterade fall av dödligt våld där skjutvapen använts ökat, från 17 fall år 2012 till 45 fall år 2021. Totalt ägde 344 skjutningar under 2021. Fram till och med september 2022 har skjutvapen använts i 48 fall av dödligt våld och 307 skjutningar, vilket innebär att 2022 är året med flest fall av dödligt skjutvapenvåld. Enligt siffror från Socialstyrelsen är antalet inskrivna på sjukhus på grund av skador som vållats av våldsbrott det lägsta som har uppmätts under mätperioden 2001–2021. Sedan början av 2000-talet har antalet personer som skrivs in på sjukhus på grund av övergrepp av annan person minskat med ungefär 38 procent. Vissa diagnoskategorier uppvisar dock en motsatt utveckling, antalet personer som skrivs in på sjukhus på grund av övergrepp med stickande eller skärande föremål har ökat 39 procent sedan 2001, och antalet personer som skrivs in på sjukhus med skottsador har ökat med 200 procent sedan 2001.¹⁶ Det bör dessutom noteras att den kraftiga ökningen av skjutvapenvåldet och bedrägerierna under 2000-talet sammanfaller i tid.¹⁷

1.2.1 Olika former av bedrägeribrott och brottsvinster

Bedrägeribrott regleras som tidigare nämnts i kap 9 Brottsbalken. Bedrägeribrott kan kategoriseras och analyseras på en rad olika sätt. Inom ramarna för sin analysverksamhet använder sig Polismyndigheten av följande kategorier:¹⁸

- Kortbedrägerier
- Social manipulation
- Fakturabedrägerier
- Snyltning, grova fordringsbedrägerier och försäkringsbedrägerier
- Bidragsbedrägerier
- Övriga

¹³ EU:s andra betaltjänstdirektiv är genomfört i Sverige främst genom ändringar i lagen (2010:751) om betaltjänster. Finansinspektionens har även meddelat föreskrifter på området och den svenska lagstiftningen kompletteras av regler och riktlinjer från EU. Se <https://www.fi.se/sv/bank/andra-betaltjanstdirektivet-psd-2/>

¹⁴ Polismyndigheten (2022).

¹⁵ Brottsförebyggande rådet (2022).

¹⁶ Socialstyrelsen (2022).

¹⁷ Se exempelvis Polismyndigheten (2021a).

¹⁸ Vad gäller olika former av bedrägerier se exempelvis Polismyndigheten (2021b).

Olika bedrägerityper kräver olika nivåer av komplexitet och organiseringsförmåga. Kategorierna kortbedrägeri, social manipulation och fakturabedrägerier beskrivs närmare nedan.¹⁹

Kortbedrägerier är en av de vanligaste formerna av bedrägerier. Grunden i ett kortbedrägeri är användning av någon annan persons fysiska konto- och betalkort (vanligtvis benämnt Card-Present, CP) eller användning av kortuppgifter för att genomföra ett köp eller uttag (Card-Not-Present, CNP). Det fysiska kortet kan antingen vara ett riktigt kort som har blivit upphittat eller stulet, eller ett förfalskat kort där information från ett riktigt kort som man kommit åt har lagts in på magnetremsan, ett så kallat skimmat kort. Vid ett CNP-bedrägeri genomförs ofta köpet via internet. Ofta räcker det med de uppgifter som finns synliga på kortet för att genomföra köpet. Enligt NBC:s beräkningar genererar kortbedrägerier i genomsnitt knappt 260 miljoner i brottsvinster per år (2021). Kortbedrägerier utan kort (CNP) genererar även det i genomsnitt drygt 260 miljoner kronor per år (2021).

Bedrägerier genom **social manipulation** består av att gärningspersonen tar kontakt med en person och förmår denne att begå eller låta bli att begå en handling genom att utnyttja en förtroenderelation, i syfte att ge ekonomisk vinning till gärningspersonen. Social manipulation kan delas in i tre kategorier: *romansbedrägerier*, *investeringsbedrägerier* och *befogenhetsbedrägerier*. Dessa former av bedrägerier genererar totalt brottsvinster på drygt 2 miljarder kronor per år (2021).

Romansbedrägerier är en typ av bedrägeri där förövaren systematiskt låter sig och sina offer ingå i kärleksrelationer, med syftet att ta pengar eller andra saker av värde av offret. Med hjälp av ett förberett manus kontaktas brottsoffret som tror sig inleda en relation med gärningspersonen. Efter en tid börjar gärningspersonen låna pengar av brottsoffret för att sedan försvinna. I mer än 90 procent av fallen träffas aldrig brottsoffer och gärningsperson i verkligheten.

Investeringsbedrägerier innebär att gärningspersonen förmår brottsoffret att investera i en vara eller instrument som inte existerar, exempelvis ädla metaller eller kryptovalutor. Brotten genomförs med hjälp av olika online-baserade hjälpmedel och mobiltelefoner. Som regel är denna typ av brottslighet gränsöverskridande till sin karaktär. I genomsnitt förlorar brottsoffret drygt 500 000 kronor per brottstillfälle.

Så kallad ”vishing” (voice phishing) utgör en typ av befogenhetsbedrägerier baserat på s.k. telefonsiske där bedragare i många fall utnyttjar personers utsatthet eller förespeglade utsatta situation och på så vis lurar personer att via telefon lämna ut känslig information, till exempel bankkoder, BankID och lösenord. Det är en typ av bedrägeri som ökat avsevärt de senaste åren och som i huvudsak drabbar särskilt utsatta grupper, såsom funktionsnedsatta eller äldre personer, och i vissa fall även företag. Under år 2021 var brottsvinsterna för vishing-bedrägerierna 339 miljoner kronor. Under perioden januari till augusti 2022 ligger brottsvinsterna på 386 miljoner kronor, vilket är en markant ökning. Den genomsnittliga brottsvinstsumman per månad under perioden

---

¹⁹ Uppgifterna i denna sektion är hämtade från NBC:s lägesbilder.

januari-augusti 2021 var på drygt 25 miljoner kronor att jämföra med årets genomsnitt som ligger på drygt 48 miljoner kronor per månad.

En annan bedrägeriform är annonsbedrägeri där gärningspersonen vilseleder brotts-offret med hjälp av en annons där en vara eller någon typ av tjänst erbjuds till ett förmånligt pris. Det kan röra sig om uthyrning eller försäljning av något. När betalning erlagts uteblir leveransen eller så levereras en felaktig eller defekt vara eller tjänst. Även det omvända kan vara aktuellt, det vill säga att säljaren inte får fullgod ersättning av köparen. Det kan förekomma att gärningspersonen försöker sälja varor med hjälp av målvaktsidentiteter eller genom kapning av ett försäljningskonto. Det finns också uppgifter om att förfalskade märkesvaror säljs på annonssidor eller sociala medier. Brottsvinsten från den här typen av bedrägerier uppgick till minst 133 miljoner kronor år 2021.

Fakturabedrägerier genomförs genom att gärningspersonen förmår vilseleda brotts-offret – en person eller ett företag – så att denne betalar en faktura för en vara eller en tjänst som personen/företaget de facto inte har beställt. Brottsvinsten från den här typen av bedrägerier uppgick till närmare 100 miljoner kronor år 2021. Det finns indikationer på att kriminella aktörer tvättar pengar genom fakturabedrägerier. Detta är ett välkänt modus för penningtvätt och genomförs i syfte att skapa kostnader som företaget inte har haft. Med hjälp av ett sådant förfarande är det möjligt att omvandla brottsvinster till fiktiva legala inkomster. Det bör noteras att det finns uppgifter om att påhittade fakturor även används för terrorfinansiering.

Dessa olika former av bedrägeribrott genererar stora brottsvinster. Enligt NBC:s beräkningar generade bedrägerier drygt 3 miljarder kronor i brottsvinster under 2021. Enbart så kallade vishing-bedrägerierna har i genomsnitt skapat brottsvinster om 46 miljoner kronor per månad under de första åtta månaderna 2022.

Brottsvinsterna ovan inkluderar inte brottsvinster från så kallade välfärdsbedrägerier. Det uppskattas för närvarande att brottsvinsterna för välfärdsbedrägerier uppgår till mellan 8 och 20 miljarder kronor årligen. Brotten riktas mot ersättningar av olika slag som betalas ut till företag och enskilda.

Tabell 1 Översikt över brottsvinster (miljoner SEK) från bedrägerier. Vålfärdsbrott, försäkringsbedrägerier samt övriga bedrägerier är inte inkluderade. Samtliga beräkningar av brottsvinster är uppskattningar baserade på ett genomsnitt av brottsvinster per ärende. Ett undantag är vishing-bedrägerierna (som ingår i social manipulation) där beräkningar bygger på faktiska brottsvinster. Vid en jämförelse av faktiska brottsvinster med det tidigare genomsnittet noterar vi att de faktiska brottsvinsterna har cirka 30 procent högre genomsnitt.²⁰

Brottstyp	Brottsvinster 2020 (mkr)	Brottsvinster 2021 (mkr)	Förändring (%)
Social manipulation	1 700	2 000	18
Kortbedrägeri m kort	300	260	-13
CNP	401	260	-35
Faktura m kontakt	105	100	-5
Snyltning	2	1, 6	-20
Identitetsbedrägeri lån+köp	860	680	-21
Annonsbedrägeri	88	133	51
Totalt	3 456	3 434,6	-1

1.2.2 Koppling mellan bedrägerier och det dödliga våldet

Bedrägeribrotten är en brottslighet som har ökat kraftigt i Sverige under 2000-talet. Under 2000-talet har också antalet skjutningar i landet ökat markant. Det finns flera, överlappande, förklaringar till denna utveckling. Enligt Brå har den initiala ökningen i dödsskjutningar från mitten av 2000-talet i någon mån dolts av en kontinuerlig minskning av dödligt våld som begåtts med andra metoder, när man betraktar samtliga händelser av dödligt våld. Det är först från och med 2013 som de fall som begås med skjutvapen bidrar till att det dödliga våldet totalt sett börjar öka.²¹

Som viktiga faktorer för ökningen av bedrägeribrott kan nämnas att tillfällighetsstrukturerna för en rad olika typer av bedrägeribrott förändrades radikalt p.g.a. digitaliseringen av samhället och införandet av olika digitala tjänster, exempelvis BankID. Under samma period minskade också kontanthandlingen i samhället och individer som tidigare bland annat ägnat sig åt värdetransportrån började söka efter alternativa metoder för att generera brottsvinster och upptäckte att bedrägerier av olika slag var synnerligen lönsamma samtidigt som risken för upptäckt och lagföring var låg.

²⁰ Baserad på version 2.0 av brottvinst enligt NBC egen beräkning. Den första versionen av brottvinst var baserad på totala antalet ärenden. I den nya versionen är brottvinsten baserad på anmälda brott.

²¹ Brottsförebyggande rådet (2021).

Brottsvinster från bedrägeribrott återinvesteras även i annan brottslighet, som till exempel narkotikahandling, vapenbrott och olika former av trafficking. Vidare har dessa brottsvinster potential att skapa konflikter såväl inom som mellan kriminella nätverk. Dessa konflikter får allt oftare dödlig utgång och kan dessutom pågå under åtskilliga år. I syfte att illustrera hur denna överlappning kan ta sig uttryck har två exempel (A och B se nästa avsnitt) valts ut som är knutna till vishing-bedrägerier.

1.2.3 Vishing-bedrägerier och det dödliga våldet

Under år 2021 identifierades ett antal aktiva vishing-kluster²² i Sverige. Av dessa är ett kluster aktivt i hela landet, d.v.s. i Polismyndighetens samtliga regioner. Övriga identifierade kluster under denna period var verksamma i minst två av Polismyndighetens sju polisregioner. Polismyndigheten har numera en relativt god förståelse för hur ett typiskt vishing-kluster är organiserat och uppträder. Vanligtvis har ett sådant kluster följande klart urskiljbara funktioner.

- Organisatör
- Systemutvecklare
- Utförare
- Administratör

Var och en av dessa funktioner kan utföras av en eller flera individer samtidigt. Flera av funktionerna kan i vissa fall utföras av en och samma person.

Organisatören har det övergripande ansvaret för ett eller flera individuella vishing-kluster och samordnar funktionerna och arbetet inom klustret. Vissa organisatörer kan fokusera sitt arbete på det administrativa och andra på det mer praktiska och funktionella. Detta styrs dels av organisatörens personliga kunnande och organisationsförmåga, dels av dennes kopplingar till de olika kriminella nätverksstrukturer som finns i bakgrunden. Strukturerna kan bestå av penningtvättsverksamhet samt eventuella insiders vid företag, olika banker eller finansiella institutioner. Organisatören är väl införstådd i hela brottsupplägget. Denne har i regel god kunskap om de individer som ingår i klustret. Utöver detta har organisatören kunskap och förmåga att investera brottsvinsterna i annan, illegal eller laglig, lukrativ verksamhet.

Systemutvecklaren är den individ som har kunnandet för att skapa förutsättningarna för att ett vishing-bedrägeri ska kunna begås. Sådan kunskap kan utgöras av god kunskap om datorer, programmering, inhämtning (ibland via dataintrång) av personuppgifter, organisationsnummer, adresser, telefonnummer och kreditupplysningar. Systemutvecklaren har inte nödvändigtvis kunskap och översikt avseende hela brottsupplägget och de individer som ingår i klustret men är väl insatt i frågor gällande klustrets tekniska förmåga och behov. Denna individ kan vara en person som fungerar väl i sociala sammanhang och kan exempelvis vara anställd på en bank, revisionsbyrå

---

²² Ett vishing-kluster innebär i det här fallet ett nätverk av individer som har återkommande samarbete i syfte att begå vishing-bedrägerier.

eller annan verksamhet som är av intresse för klustret. Det är fullt möjligt för ett kluster att köpa in denna funktion och kompetens från andra kluster eller individer som formellt sett står utanför klustret.

Utföraren sköter det arbete som möjliggör vishing-bedrägeriet i praktiken. Denne får som regel en provisionsbaserad ersättning. Utföraren har vanligtvis en god kunskap om klustrets interna processer och om organisatören. Däremot anses utföraren sällan ha god insikt och förståelse för brottsupplägget och organisatörens kopplingar till de kriminella nätverken. Ofta har dessa individer en mycket hög social förmåga, är manipulativa och skickliga säljare. Det är rimligt att anta att även denna funktion kan köpas in utifrån vid behov.

Administratören sköter koordineringen i klustret, i synnerhet av de personer som tar hand om penningtvätten av brottsvinsterna, de s.k. målvakterna. Administratören får stöd av en s.k. anskaffare som letar fram lämpliga målvakter som sedan tvättar brottsvinsten på olika sätt. När pengarna har tvättats används s.k. gångare (ibland benämnda ledsagare) som ansvarar för att samla in brottsvinsterna från målvakterna.

Individer som ingår i vishing-kluster har i ett flertal fall kunnat knytas till skjutvapenvåldet. Följande två exempel hämtade från tidigare förundersökningar illustrerar den roll och funktion som våldet spelar i dessa kriminella miljöer och visar på hur våldet i fråga kan ses som ett uttryck för den multikriminalitet som är kopplade till de organiserade bedrägerierna:

- A. Ett vishing-kluster genomförde en serie vishing-bedrägerier riktade mot äldre personer och kom på kort tid över drygt en halv miljon kronor. Personerna bakom denna brottsserie kunde även kopplas till andra former av bedrägerier där de lyckats tillskansa sig drygt två miljoner kronor i brottsvinster. Klustret utgjordes i huvudsak av två personer, en organisatör och en administratör. Huvudmännen använde sig av personer som utförare och rekryterade dessutom ett antal personer för penningtvätt. Organisatören, administratören och en av penningtvättarna kan knytas till ett mord och ett mordförsök. Brottsoffren för detta våld tillhörde ett annat brottsnätverk.
- B. Ett annat vishing-kluster gjorde sig skyldiga till ett större antal fullbordade vishing-bedrägerier. Dessa bedrägerier genererade minst sju miljoner kronor i brottsvinster. Vissa brott genomfördes på distans från Malaga i Spanien med hjälp av så kallade virtuella telefonnummer. Brottsoffren har i huvudsak varit äldre personer. Klustrets huvudmän var förhållandevis unga och bestod av en huvudman/organisatör och en administratör. Båda personerna tillhörde ett välkänt kriminellt nätverk. Detta nätverk har sedan länge en konflikt med ett annat kriminellt nätverk. Konflikten har krävt ett flertal människoliv under flera års tid och har sin upprinnelse i ett gräl om fördelning av brottsvinster. Administratören i klustret mördades för en tid sedan. En månad senare var huvudmannen/organisatören inblandad i en skottlossning där en person dödades. I samband med detta skottska-dades huvudmannen/organisatören allvarligt.

2 Analys

Totalt har drygt 80 000 personer registrerats som skäligen misstänkta för bedrägeribrott under perioden 2018–2021. Om brottstyperna utpressning, häleri och ocker exkluderas rör det drygt 66 000 personer som under perioden 2018–2021 registrerats som skäligen misstänkta för bedrägeribrott.²³ Dessa 66 000 individer har sammanlagt varit misstänkta för närmare 300 000 bedrägeribrott (brottsmisstankar) under samma period.²⁴

Under perioden 2018–2021 har drygt 80 000 målsägare (inklusive företag) registrerats i bedrägeriärenden varav närmare 48 000 fysiska personer. Om brottstyperna utpressning, häleri och ocker exkluderas finns det ca 44 000 unika målsägare i bedrägeriärenden under perioden 2018–2021.

Under perioden 2018–2021 har cirka 5000 brottsmisstankar om anstiftan, försök eller fullbordat mord, dråp eller misshandel med dödlig utgång med hjälp av skjutvapen registrerats (hädanefter benämnt som skjutningar eller skjutvapenvåld²⁵).²⁶ I dessa ärenden har drygt 1 500 personer med fullständigt personnummer registrerats som skäligen misstänkta. Vidare har drygt 2 100 personer med fullständigt personnummer registrerats som målsägare i dessa ärenden.

Ungefär 48 procent av de som varit misstänkta för anstiftan, försök eller fullbordat mord, dråp eller misshandel med dödlig utgång med skjutvapen har även varit skäligen misstänkta för bedrägerier under tidsperioden 2018–2021. Exkluderas brottstyperna utpressning, häleri och ocker uppgår andelen till 27 procent.²⁷ Ungefär 9 procent av de som varit skäligen misstänkta för skjutningar har även varit målsägare i bedrägeriärenden.

En fjärdedel av de personer som varit målsägare i ärenden om skjutningar (25 procent) har dessutom varit misstänkta för bedrägerier under tidsperioden 2018–2021. Tolv procent av de individer som varit målsägare i ärenden om skjutningar har också varit målsägare i bedrägeriärenden.

---

²³ Sökningar i STATUS genomfördes under maj 2022.

²⁴ Utöver dessa har 154 ärenden med skäligen misstänkta haft utökat åtkomstskydd vilket medför att dessa exkluderas i den fortsatta analysen.

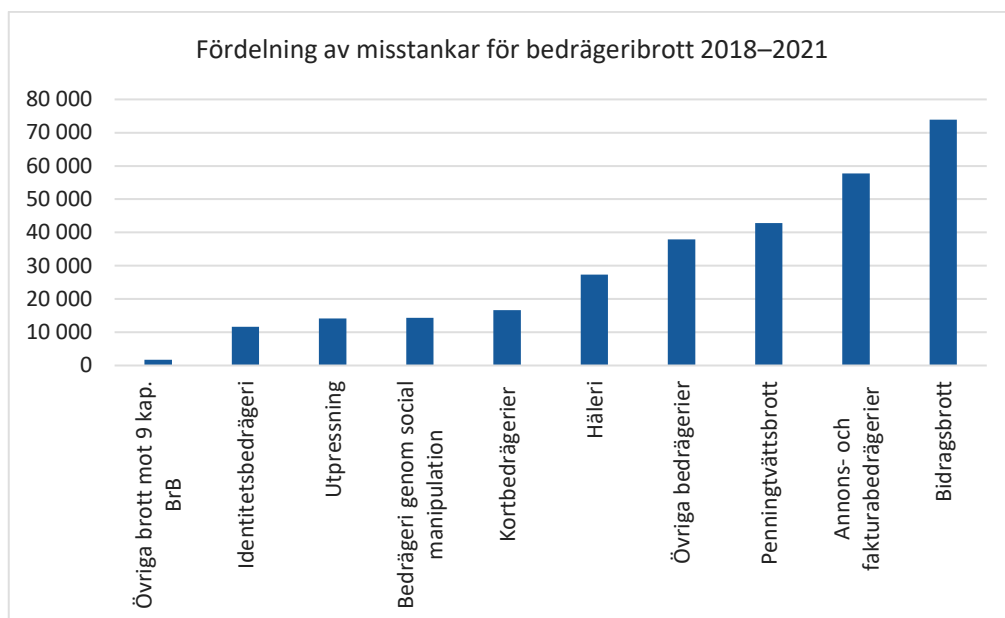
²⁵ Brottskoder 0307–0308, 0312–0313, 0325, 0330, 0335–0337, 9391–0992, 9397, 9398–9399.

²⁶ Utöver dessa har drygt 100 ärenden med skäligen misstänkta haft utökat åtkomstskydd vilket medför att dessa exkluderas i den fortsatta analysen.

²⁷ I STATUS ingår häleri, utpressning och ocker i brottskategorin Bedrägeribrott m.m.

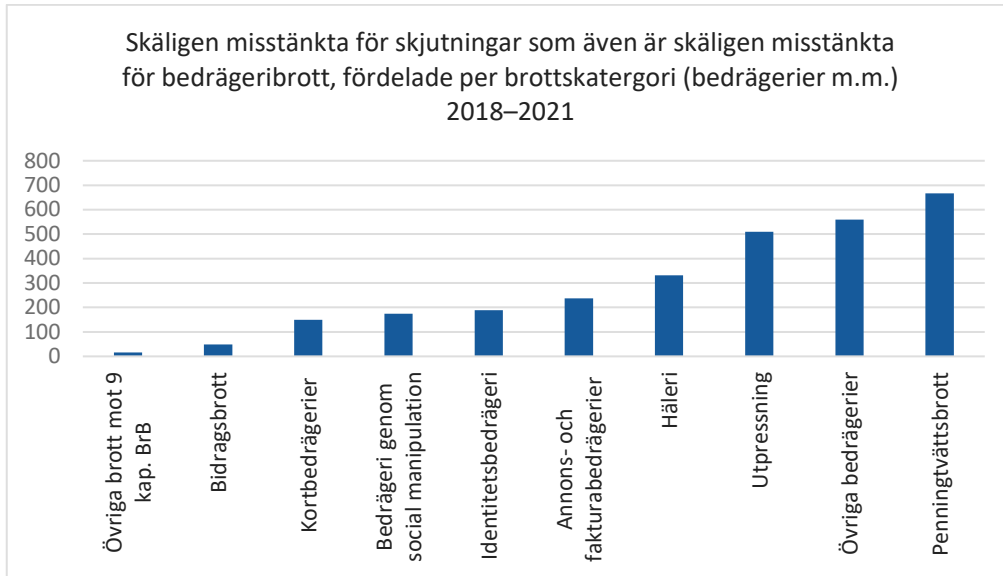
Tabell 2 Översikt av andel skäligen misstänka individer respektive målsägare i skjutningar som även förekommer i bedrägeribrott.

	Skäligen MT Bedrägerier	Skäligen MT Bedrägerier (exkl. häleri, utpressning och ocker)	Målsägare Bedrägerier	MÅ Bedrägerier (exkl. utpress- ning, häleri och ocker)
Andel skäligen Misstänkta (MT) Skjutningar (%)	48	27	9	8
Andel målsägare (MÅ) Skjutningar (%)	25	17	12	9

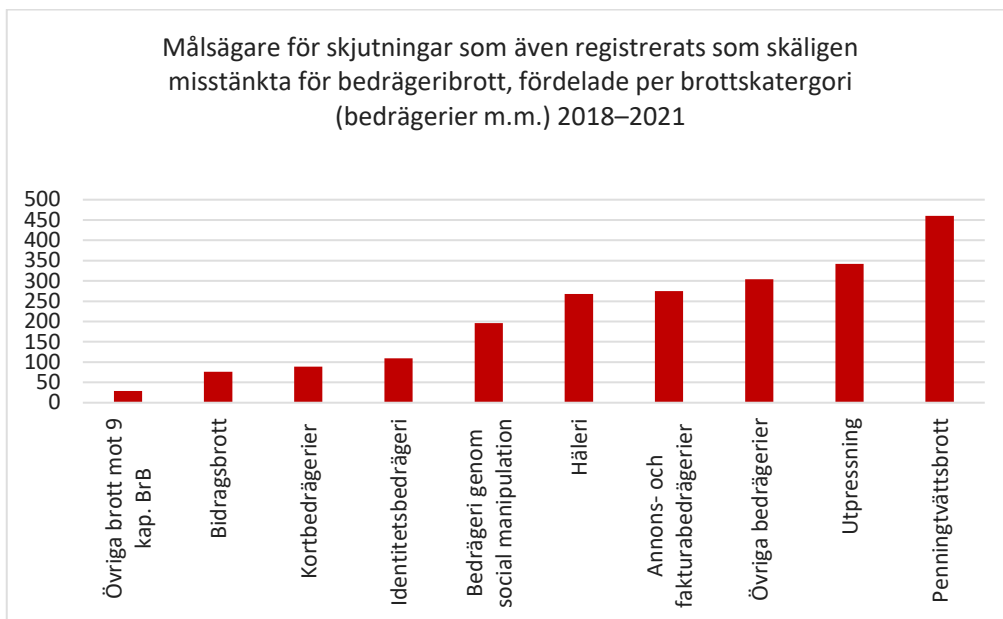
Figur 1 Fördelning av bedrägeribrott av samtliga registrerade som skäligen misstänkt för bedrägerier m.m. under 2018–2021.

Figur 1 visar fördelning av skäliga misstankar (en person kan vara registrerad för flera brott). Av analysen framgår att bidragsbrott, annons-, och fakturabedrägeri samt penningtvåtsbrott är det mest förekommande bedrägeribrott där misstanke har registrerats.

Figur 2 Brottsfördelning av bedrägeribrott av de personer som varit skäligen misstänkta för både skjutningar och bedrägeri under 2018–2021.

Figur 2 visar brottsfördelningen av de som är skäligen misstänkta för skjutningar samtidigt som de varit misstänkta för bedrägerier under analysperioden (2018–2021). Dessa har främst varit misstänkta för penningtvåtsbrott och övriga bedrägerier (brottskod 0992–0995). Kategorin Övriga bedrägerier kan exempelvis handla om att någon olovligen har, med hjälp av någon annans personuppgifter, försökt att ta flera lån eller att någon systematiskt har rapporterat in behandlingsåtgärder i syfte att erhålla ersättning från målsägande och som vid kontroller inte visat sig vara ersättningsberättigad. Kategorin kan även omfatta ett antal andra bedrägerier som inte faller inom de vanligaste kategorierna.

Figur 3 Brottsfördelning av bedrägeribrott för de personer som varit målsägare i ärenden avseende skjutningar och skäligen misstänkt för bedrägeri under 2018–2021.

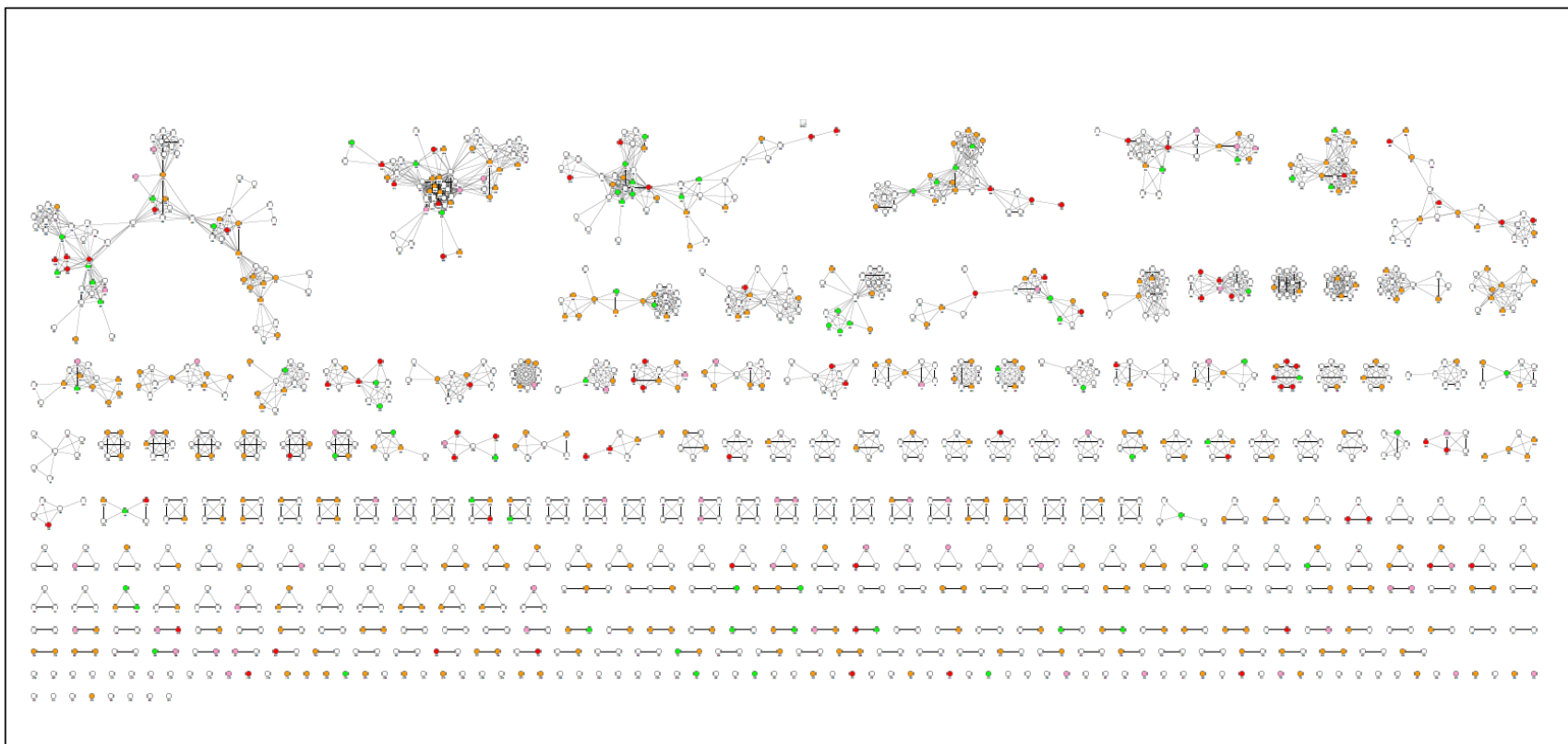

Av den kvalitativa analysen kan utläsas att när det gäller bedrägerier genom social manipulation så är det främst vishing-bedrägerier som förekommer i de våldsfyllda miljöerna och som genererar påtagligt stora brottsvinster.

De individer som har varit målsägare i ärenden om skjutningar och samtidigt varit misstänkta för bedrägeri uppvisar ett liknande fördelningsmönster beträffande brottskategorier (figur 3) vilket kan tyda på att gärningspersonerna och målsägaren kommer från liknande kriminella miljöer. Både vad gäller gärningspersoner och målsägare visar analysen att dessa personer främst förekommer i bedrägeribrott som genomförs med hjälp av genom social manipulation.

Nätverksanalysen i figur 4 som bygger på följande egenskaper: länkarna utgörs av gemensamma misstankar i skjutningar, och färgerna på noderna visar om individerna även förekommer som målsägare och i bedrägerierärenden. Analysen visar att det är få brottskluster (d.v.s. uppsättningar av tre eller fler individer) som bara består av personer som endast förekommer som skäligen misstänkta eller målsägare i skjutningar utan några direkta kopplingar till bedrägerier. Cirka 20 procent av brottsklustren består av personer som endast är misstänkta för skjutningar. Inkluderar man även de som samtidigt varit målsägare i skjutningar uppgår siffran till knappt 25 procent. Det innebär att merparten, ca 75–80 procent av brottsklustren utgörs av en multikriminell kontext med personer som förekommer med direkta länkar i såväl skjutningar som bedrägeribrott under analysperioden.

Brottsklustren i materialet består av ca 30 procent stora kluster, d.v.s., kluster som består av sex eller fler individer. Endast ett av dessa kluster består av individer som inte har kopplingar till bedrägeribrott. Det bör noteras att de isolerade noderna (enskilda individer som i analysen saknar medmisstänkta) domineras av personer som endast förekommer i sammanhang där skjutvapen använts (70 procent). Detta indikerar att bedrägeribrott är en form av brottslighet som främst förekommer i organiserade kriminella miljöer när utgångspunkten i analysen är skjutningar. Det är rimligt att anta att bedrägerier förekommer i dessa miljöer eftersom det är i dessa miljöer de stora brottsvinsterna genereras utan att det nödvändigtvis kräver hög komplexitet. I samband med penningtvätt av brottsvinster hanteras stora kontantbelopp, guld och värdefulla klockor, något som i sig kan vara en pådrivande faktor till våldet.

Figur 4 Nätverksanalys över kopplingen mellan personer som är skäligen misstänkta för skjutvapenvåld, bedrägeribrott och målsägare i samma brottstyper. Vita noder (Individer som endast är Skäligen misstänkta i skjutningar), **Röda noder** (Skäligen misstänkta i skjutningar som även har varit målsägare i skjutningar), **Orangea noder** (Skäligen misstänkta i skjutningar som även har varit skäligen misstänkta i bedrägerier), **Lila noder** (Skäligen misstänkta i skjutningar som även har varit målsägare i bedrägerier), **Gröna noder** (Förekommer i samtliga fyra kategorier [Skjutningar MT+MÄ, Bedrägerier MT+MÄ]).

3 Förebygga och utreda bedrägerier

Bedrägerier som förekommer i kriminella miljöer där skjutningar äger rum återfinns framför allt i kategorierna ”penningtvättsbrott och övriga bedrägerier” men även annons- och fakturabedrägerier, identitetsbedrägerier och bedrägerier genom social manipulation kan knytas till skjutningarna. Mot bakgrund av detta har NBC haft ett särskilt uppföljningsuppdrag gällande vishing-bedrägerier där man inhämtar data avseende brottvinster från samtliga regioner, följer upp anmälda brott och vilka operativa insatser som har bedrivits. Figur 5 visualiserar uppföljningen av vishing-bedrägerier.

Vishing-bedrägerierna ökade kraftigt i antal under hösten 2017. Den 5 september 2018 fattade nationella operativa ledningsgruppen (NOLG) beslut om en nationell särskild händelse (NSH) Dimma, i syfte att stoppa denna utveckling.²⁸ NSH Dimma pågick fram till sommaren 2019.

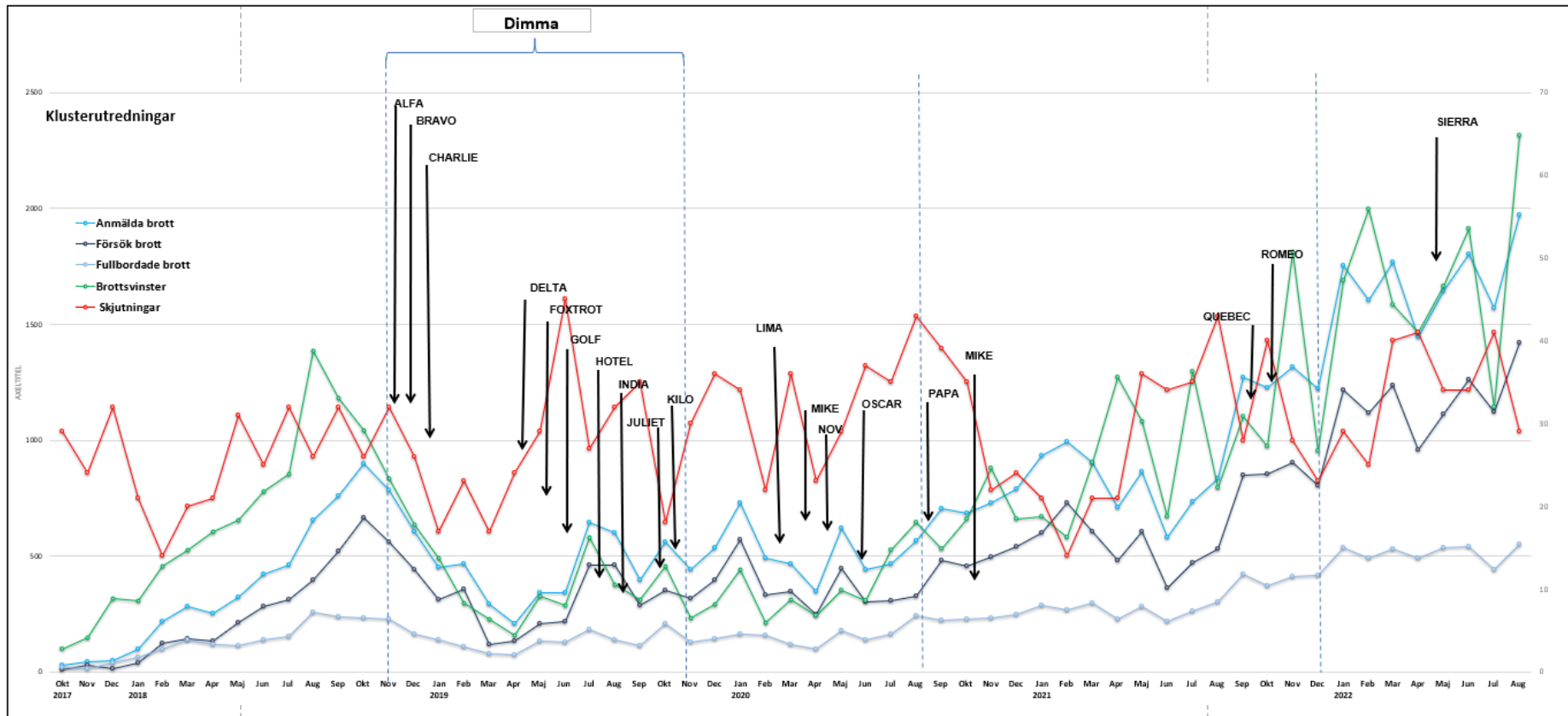
Av sammanställningen i figur 5 framgår att vishing-bedrägerier fluktuerar över tid, men uppvisar en markant nedgång när insats NSH Dimma initierades och pågick. Vidare noteras en eftereffekt efter det att insats Dimma avslutats där vishing-bedrägerier låg kvar på ungefär samma nivåer månaderna efter insatsen för att sedan öka kraftigt på nytt.

En analys av erfarenheterna av NHS Dimma visar att klusterutredningar som genomförts har påverkan på vishing-bedrägerier men endast under tiden som insatsens pågår med en viss efterföljande effekt. Detta innebär att när större insatser initieras mot olika brottskluster samtidigt kan en längre och kraftigare nedgång i antalet vishing-ärenden uppnås.

Av analysen i figur 5 kan en viss uppgång i skjutningar noteras samtidigt som vishing-bedrägerier trycks ner i samband med NHS Dimma. Om detta speglar förändrad dynamik inom den organiserade brottsligheten genom att balansen rubbas inom kriminella miljöer eller lägre brottvinster från bedrägeri genererar nya konflikter är svårt att uttyda från det befintliga materialet. Det kan även bero på andra faktorer som är särskopplade från bedrägerier. Eventuella samband behöver därför studeras ytterligare.

---

²⁸ Polismyndigheten (2019b).

Figur 5 Sammanställning över utvecklingen av vishing-bedrägerier (anmälda brott och brottsvinster) och antal skjutningar (samtliga skjutningar) för perioden oktober 2017 till och med augusti 2022. Primäraxel till vänster utgör anmäla brott och sekundäraxeln utgörs av brottsvinster och skjutningar. Svarta pilarna markerar olika större utredningar av brottskluster och insats dimman har markerats med start och sluttid.

4 Avslutande diskussion

Denna rapport utgör en del av uppdraget att undersöka kopplingen mellan bedrägeribrott och annan brottslighet som förknippas med organiserad brottslighet. Rapporten avgränsas till att undersöka kopplingen mellan bedrägeribrott och skjutvapenvåldet. Vidare ingår i analysen att undersöka vilka eventuella effekter insatser på brottskluster som ägnar sig åt bedrägeribrott kan ha på utvecklingen av skjutvapenvåldet.

Analysen visar att det föreligger en koppling mellan bedrägeribrottsligheten och det dödliga skjutvapenvåldet. Ett rimligt antagande är att den kriminella ekonomin har förändrats på samma sätt som samhället i övrigt sedan 1990-talet. Ibland används begrepp som ”den nya ekonomin” för att beskriva denna förändringsprocess. Under 1990-talet och under de första åren av det nya seklet genomgick de västerländska samhällena en radikal förändring. Samhället och stora delar av såväl offentlig som privat sektor förändrades genom bland annat digitalisering, privatisering av den offentliga sektorn, förändrade kunskapskrav och en alltmer internationaliserad och globaliserad ekonomi. Denna process har också påverkat den kriminella ekonomin. I många avseenden utgör den kriminella ekonomin en inverterad version av den lagliga ekonomin. Digitaliseringen och avregleringen av olika marknader har skapat nya tillfällighetsstrukturer för olika former av brottslighet som ofta kan vara ytterst lukrativ, exempelvis olika slag av välfärdsbedrägerier. En sådan förändrad tillfällighetsstruktur ställer också nya krav på kunskap och organisationsförmåga, något som innebär att nya aktörer förhållandevis enkelt kan etablera sig och begå brott som genererar höga brottsvinster. Denna tendens förstärks genom en ökad internationalisering och globalisering. Det är numera förhållandevis enkelt för kriminella aktörer att etablera sig utomlands och skapa lukrativa samarbeten med utländska aktörer.

Den samtida bedrägeribrottsligheten kännetecknas av låga inträdeskostnader med potentiellt mycket höga brottsvinster som delvis kan skapas av individer som inte tidigare kunde spela någon framträdande roll i de kriminella miljöerna. Utifrån ett sådant perspektiv är det logiskt att brottsvinsterna från bedrägeribrottsligheten skapar konflikter och driver på utvecklingen av den organiserade brottsligheten och den multikriminella kontexten på samma sätt som andra vinstdrivande kriminella aktiviteter. Brottsvinsterna från bedrägeribrottslighet utgör en stor del av den kriminella ekonomins tillgängliga kapitalmarknad. Detta kapital kan återinvesteras i såväl illegal som legal verksamhet. Precis som kapital i den lagliga ekonomin så är detta kapital en knapp resurs som efterfrågas av en rad konkurrerande aktörer.

För att nå framgång med det brottsbekämpande arbetet måste kunskap och förståelse för den kriminella ekonomin, det kriminella ekosystemet och bedrägeribrottslighetens roll som kapitalgenerator utvecklas och spridas inom Polismyndigheten och andra relevanta myndigheter. Ett visst fokus vid bekämpningen av den organiserade brottsligheten bör ligga på att minska möjligheterna för kriminella aktörer att organisera sig. Ett tydligare fokus bör ligga på att störa ut de aktörer som anses vara tongivande istället för att fokusera på den ärendemängd som dessa indirekt genererar. De rättsvärdande myndigheternas resurser bör i betydligt större utsträckning inriktas mot den kriminella ekonomin och dess kapitalmarknad i ett synkroniserat och gemensamt förutsättningsförsvårande initiativ.

Erfarenheterna från NHS Dimma visar att kraftsamling av polisära insatser mot brottskluster har en brottsreducerande effekt. Det finns goda möjligheter att utveckla detta arbete och nå större och mer bestående effekter genom att slå mot de mest effektiva och våldsbenägna klustren. Detta är ett arbetssätt som i större utsträckning bör användas och följas upp.

5 Referenser

Brottsförebyggande rådet (2021). *Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder: En jämförande studie av nivåer, trender och våldsmetoder*. Rapport 2021:8

Brottsförebyggande rådet (2022). *Bedrägerier och ekobrott*. Hämtad från <https://bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/bedragerier-och-ekobrott.html>

Bidragsbrottslag (2007:612)

Brottsbalk (1962:700)

Polismyndigheten (2019a) *Utredning, placering Nationellt Bedrägericenter*. (A176.096/2019)

Polismyndigheten (2019b) *Exitplan -NSH Dimma*. (A455.088/2018)

Polismyndigheten (2020a). *Bedrägeribrottsligheten i Sverige 2019* (A244.708/2020)

Polismyndigheten (2020b) *Hantering av bedrägeribrottsligheten i ett framåtblickande perspektiv* (A231.788/2020)

Polismyndigheten (2020c) *Processägare för bedrägeribrott samt placering av nationellt bedrägericenter vid nationella operativa avdelningen*. Beslutsprotokoll RPC 67/2020 (A176.096/2019)

Polismyndigheten (2021a). *De organiserade bedrägerierna: En rapport om bedrägerier kopplade till organiserade kriminella miljöer* (A354.340/2021)

Polismyndigheten (2021b). *Penningflöden i bedrägerier*. Noa, Underrättelseenheten

Polismyndigheten (2022) *Vishinganalys med fokus på att prioritera verksamheten och att öka kunskapen på området* (A114.656/2022)

Socialstyrelsen (2022). *Statistik om skador och förgiftningar behandlade i slutenvård 2021*. Art.nr: 2022-6-7986. Hämtad från <https://www.socialstyrelsen.se/global-assets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/statistik/2022-6-7986.pdf>